

ԱՐԴԱՐ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ 1

ՀԱՅՐԵՆԻՔ, այս նախանձելի և ըղձակաթ անուն, յամենայն մահկանացուաց ըստ կենաց նոցին բարգաւաճութեան գգուանօք կարդացեալ, գովեալ, և մահու չափ առ 'ի նոցանէ պաշտպանեալ, երբ արդեօք, ո՛հ արք աստուածարեալք և եղբարք արդոյք, երբ արդեօք և 'ի ձերումս յայսմ համարձակութի առցէ յիմաստնախումբ կաճառի, որ պատկառելին է և սիրեցեալ 'ի մերոց քաղցր հայրենեաց, եթէ ոչ այսօր, մինչդեռ ահա աշակերտեալքս ձեզ մանկտի զհայրենեանն խնդրեն ճարակ մտաց՝ զոր ծնողքն չէտուն նոցա . մինչդեռ արդարեւ մեզէն իսկ տեսանեմք զի հայրենեաց ճաշակք համօրէն մերազնէիցն քմաց ախորժագոյնք ընծային . մինչդեռ ամենեցուն սիրտ բաբախեալ, ոչ գիտեմ յորպիսի ինչ ազգմանէ, դառնայ յայն կողմն՝ ուստի յարուցեալ անծերանալի աստեղն աշխարհի՝ ճեմեցուցանէ զճառագայթս իւր զծերացեալ աւերակօք հայրենեաց : Սահի անցանէ թեթեակի հայկազն սերունդ ընդ նշխարս տիեզերասաստ քաղաքանոյն Ռաբելոնի, լինուէի, լիբատանայ և Պերսեպօլեայ, ընդ կիսով չափ ընդաւազեալ վայելութիւնն անապատի, ընդ Ռաղաթ և ընդ Ռատմոր և ընդ Պետրա, զորովք հանգոյն թեոց թուցելոց թափառնական տատանին տաղաւարք Մրաբացոյն, և ընդ կոհակակոծ դոյզն ժամադիրս ձկնորսաց ընդ Ղուր և Ը Ղայդան, ընդ Սարքեդոն և ընդ Սասիոնգաբեր, այլովքն հանդերձ . և շուարեալ իմն և շփոթեալ և իբրու պաշարեալ յայնքանեաց միջի ահեղից երբեմն և շահաստան քաղաքաց, որ արդ ընդ ոտամբ ժամանակին տա-

պաստ դնին և 'ի մուրացիկ պրակս պատմութեց և եթ ապաստանք, սիրտ 'ի բռին մոռանայ առ վայր մի զիւր զբազմաժամանակեայ զհարուածն, որոնէ երկբայելի աչօք, թէ գուցէ բնաւ յաւերակս անդ և նշխար ինչ կենդանութեան հինաւուրց երկրին հայոց մեծաց :

ԼՂՈՒ . լռեսցեն վարանք քո, որդիդ ԼՂամայ . քաջալերեցարուք զաւակք Սորգոմայ . իբրեւ զծով ծածանեսցի երթիթամած սիրտ հայաստանեայց, զի ոչ ժանդք և ժանիք ժամանակաց և ոչ բռնութիւնք անօրինաց՝ ոչ այնքան խորագոյնս կարացին արկանել 'ի հայկեան հայրենիս զապականիչ կնիքս իւրեանց, մինչև բնաջինջ առնել զցանկալի յիշատակս նորա 'ի սրտէ ապաժաման որդւոց : ԼՂՈՒ, կենդանի է տակաւին պատուականագոյն մասն մերոց հայրենեաց, այս ինքն է ոգին հայրենասէր, որ հիմն և զօդ է համօրէն աշխարհին : Հայրենասէրն այն ոգի, զոր ո՛հ տեսանէ օր քան զօր բողբոջացեալ յազգիս մերում՝ ի տիպ ծայրակարմիր ծխոյն զոր հոգեբոգոյն յանապատէն ետես 'ի վերացման՝ նուրբ է տեսակաւ զառաջինն, այլ տակաւ ստեղնախիտ ծառասցի բարձրացի տարածեսցի յընդհանուրս :

Եւ ո՞ լինիցի այսքանոյ առաքինութեան զօրաւիգն դիպողագոյն, քան թէ անվրէպն և հզօրն Մրդարութի, որ համաշխարհական կանոն է երկնից և երկրի : Օսմանէ և իմբուռն հարեալ առաջի վսեմական ժողովոյս, ջան եդից ցուցանել առ հասարակ իմոց մերձաւորաց և բացական ազգայնոց, եթէ զարդարութիւն պարտ է մեզ անմեկին ունել միշտ 'ի հայրենասիրութենէ, առ 'ի գործելոյ զսա օգտակար ազգի, օգտակար անձին, և հաճոյ Լստուծոյ . և յայսոսիկ գլուխս բովանդակեմ ես զուղիղն հայրենասիրութիւն և զխօսս իմ : — Հայադու ինձ արդարութիւն սուրբ և ահաւոր, լեր աստատին առաջնորդ 'ի խօսել՝ թէ ոչ ըստ արժան իմաստու-

Թեան, գէթ անբասիր ստուգութիւն,
և իմոցս ազգակցաց՝ ի լսել նովին ան-
շեղ և ուղղասէր մտօք, որպէս զի մի
ոք յատենէ քուսմէ ելցէ պարտաւոր:

Ա.

ՍԵՏԻ և վսեմական առաքինու-
թեան սիրոյ հայրենեաց զարդարու-
թիւն կարգել օժանդակ՝ այնքան ի
ճահ ինձ թուի, որքան զի ստէպ ի
ծայրայեղսն վերիպին մարդիկ ի նմին,
կամ դանդաղութեամբ ըղձից և հո-
վութեամբ անժաման գտեալ ի նպա-
տակն գեղեցիկ, կամ տարապայման
բերմամբ անդրադոյնս ձգտեալ: Այլ
զայն զի արդարութի ոչ ուղղէ միայն,
այլ և պահանջէ իսկ զհայրենասիրու-
թիւն, յայտ առնէ և կոչումն իսկ ա-
ռաքինութեանն. զի զինչ է հայրե-
նասիրութիւն կամ ազգասիրութիւն,
եթէ ոչ աղապատանք իմն ի մարդումս
ընդ երկիր և ընդ ազգ հարազատու-
թեան իւրոյ, տնկեալ ի բնութեանս
ի ձեռն այնորիկ որոյ զնոյն օրէնս
հրամայեալ է ամենայն արարածոց, և
նովիմբ հայկն լուսապայծառ երբէք
ոչ արշաւէ ի սահմանս Եզդղին, և ոչ
Բարապանաց բեւեռին առ Շնիկն
լինի ընթանալ. և ոչ սպառնանկատ
ալեացն ծովու գրաւել զափունս՝ զորս
ի յաւիտենից ընդ ահիւ նուաճեալ
ունին: Այլ եթէ զանց զսոքօք արա-
րեալ նկատեսցուք ի մարդս, հաւա-
տարմագոյն և սպառնալու կայնա այդց
օրինաց. որպէս և տեսանեմք իսկ զո-
մանս ի սպառնալու հողագնտոյս ի
նկուղս սառնապատս ձիւնածեծ լի-
նել, և զայլս ընդ տապագին տօթով
հասարակածին տառապեալս, և եր-
կոցուն և սահասար սիրելի զծնելա-
կան վայրսն, որպէս Բրկադացւոյն
հովիտք Տեմպեայ, հեղեղտիացւոյն
ձորադաշտակքն Բլպեայց, և Խտալա-
ցւոյն հայրենին իւր դրախտն Եւրո-
պայ: Այլ և առաւել քան զսոյն. ոյր
ոչ իցէ ընթերցեալ ի Բուզանդացին
կոմի ի Սրոկոպիոս զսրտառուէ դրուագ-

ուրումն ի մերոց Թագաւորաց, զվա-
տաբախտիկ որդւոյն Տիրանայ, զոր
արժանն տանէր ի բուռն ամեհի
Պարսկին. մինչդեռ շինդն շղթայիցն
հնչէր, և տարագրութիւն Լնյուշ
ամրոցին կայր առաջի, և մահուն ար-
հաւիրք զսրտին զառածանէին, և
գիտակցութիւն բռնագոյն քան զա-
մենայն՝ բուռն հարեալ զգլխոյ թը-
շուառականին ի վիհ կորստեան գլու-
րէր, ահա դոյզն ինչ հող հայրենի լը-
տատանեալ ոտիւք օտարացեալ տն-
իւրոյ տարածանի. անդէն առ նմին
սիրտն ճնշեալ այլ ոչ նուաճեալ յանձն
իւր գումարի, գիտակքն աղբբեկք
տէգս կանգնեն, աչքն միգամածք փայ-
լատակունս արձակեն, և որպէս սոսոյս
բոցաշունչ կապակոտոր՝ սպառնալից
փոնջմամբ վազէ զարքայից արքային
քաջ քաջ յոխորտալով՝ որպէս անդ
ուրեմն ի պատուարս իւրակերտն Բը-
շակաւանի: Բռասպելք թուիցին ձեզ
իրքդ. ալէ բարձէք ի միջոյ զհողդ
հայաստանի, և զանուն նորա միայն
յիշեցէք, և ահա ոչ պակաս ինչ ազ-
ցէ այդեսդ ի սիրտ նորա, որոյ արու-
թիւ ժուժկալեալ աղիտիցն որպէս և
պատերազմաց, յիշատակաց միայն
հայրենականաց ժուժել ոչ կարաց,
խաւար սրտին զաչօքն անկաւ, և զիւր
ձեռնս դահիճ՝ աղեացն առաքէր սոս-
կալի եղերամբն, ողբալի օրինական
յանձն իւր ճշգրտեալ զտրտմականն
ճմարտութիւն, եթէ այնպէս հզօր
է ի սիրտ սէր և կնիք հայրենեաց՝
մինչև բռնութեան չգտանել մարդոյ
պատուհաս մեծ քան զարտասահմա-
նութիւն, և ոչ ուստեք այնպէս նե-
ղել մարդոյ քան ի սիրոյ հայրենեաց
յորմէ զըկեցաւ:

Այլ զիմրդ, ասեն, եթէ այդպէս
ինչ էր, տեսանիցեմք ոչ սակաւս ի
մերոցն անփորձս ի սիրոյ ցանկալի
հայրենեաց: — Եւ զոր հայրենիս ա-
սիցէք. քանզի բազմաց, և ըստ ոչ
բաղդի հայկազանցս մեզ, այլ իմն վի-
ճակեալ են եկամուտ հայրենիք ան-
դրստին ի ծնէ, և զնկին գրաւեալ

զիրաւունս : Ահայն այդ չէ ինչ . կայ միւս այլ պատճառք , գործն այն և սեւասքօղն տգիտութիւն , որ թէ վերացուցանէր միանգամ զվրանս իւր 'ի Հայաստան աշխարհէ , լինէր արդեօք Հայն որպէս յազգս առաջին՝ նոյն և յազգասէրս : Օ՛ի չիք ինչ այնպէս կարող առ հովութիւն հայրենեաց սիրոյ՝ որպէս անծանօթն մնալ հայրենեաց , և ոչ դարձեալ 'ի սէրն վառող՝ որպէս զծանօթութիւն նորին :

Ի՞նչ որ տեսէք որպէս իմաստուն գտան նախնիքն մեր՝ առ 'ի վառել և անշէջ թողուլ զսէր հայրենեաց . զառաքինեացն յիշատակս և զերեւելի երեւելի դէպս իրաց՝ յերգս , յարձանագիրս , 'ի դիւանս , 'ի մեհեանս աւանդէին , մանաւանդ թէ 'ի բերան և 'ի սիրտ հասակակցացն , 'ի յիշատակ և 'ի միտս յապա եկելոցն : Այնպիսիտապէք զոր ինչ արմատն մեր արար Հայկ հուպ ընդ հուպ առաջնորդելով ժողովորդեան յաղամողեան Ռաբելոնէ՝ 'ի բնիկ հայրենիսն . և զոր Լըւամն արար քաջն՝ լեզուին քաննիզակին հարկատու առնելով զազինս նուաճեալս : Իսկ Աղաբաշակ , միւսն այն Հայկ , կամէր իմն սանձել առ վայր մի զեռանդն սրտին՝ մինչև հասցէ քաջիկ ծանօթութեան ազգին՝ որում եկաց թագաւոր . եհաս , և ամենայն սիրոյ գտեալ զնա արժանի՝ հայրաբար գրուեաց զնա : Յետին կամ թէ առաջին 'ի զգոնագոյն իշխեցողս Լսիոյ Տիգրան գոռող՝ յաղեքսանդրեան մատենադարանից հանեալ զվէպս նախարարութեանց աշխարհին՝ ծանօթս ետնոցա , և միաբանս իսողացոյց անդր քան զսահմանս ծանուցեալս 'ի հօրէն և 'ի հաւոյն , և ընդ հուովմէականն մրցել արծուիս : Եւ զի՞ մի մի յիշեցից զցանկալի դարս Լըւտաշիսի գիւնաց նորոգողի , զԼեգարուն և զԱռամշապհոյ և զոր 'ի զկնիսն . զի գրեալ թէ միշտ մինչդեռ Ասհակը և Ահաճանք , Լըւտք և Վազիկը իրախոյս տային յուզել զմօրացեալ ծովս աղգային յիշատակաց , և Սովսիսեանք

և Յոհաննեանք և Վաղարք և Թուամայք ձեռն 'ի գործ արկանէին , հայրենասիրութիւն բարձր 'ի գլուխ պանծայր : Իսկ յորժամ սարգի ոստայնք անկան 'ի գրանոցս մեր , եղծան և 'ի մտաց տիպք հայրենիք . և մինչ միւսանգամ դարութիւն 'ի փոշելից անկեանցն 'ի հրապարակ կոչեցաւ , ահա վերստին արծարծանի հայրենասիրութեանն հրատ , և սատարք վառմանն , ո՛վ երանութեանս , ոչ նուազեն . որոց քաղցրասցի մեզ աստանօր գոհութիւնս երախտեացն նուիրել՝ առիթայնալիսւոյ առաքինութեան եղելոց , մեր բարերար յիշատակագրացն , 'ի Սարիբասայ և 'ի Սովսիսէ մինչև 'ի Չամչեանն և յԱնճիճեան :

Լըւդ օ՛ն առեալ , եղբարք պատուականք , քանզի պարտս մեզ ծանեաք զսէրն հայրենեաց , և թէ 'ի սէրն յայն բերումն ծանօթութեք գործի , ջանդիցուք քննել և ճանաչել : — Եւ զոր ինչ արդեօք : — Ինաւ և զամենայն ինչ որ աղգային իցէ . նախ զպատմութիւն ընդհանուր՝ զանցից աշխարհին և զազգին , ապա զբարի բարի ուղղութեց նորին զհանդէս , և յետոյ զթերութիւնս իսկ նորին :

Ճանաչել ասեմնախ զպատմութիւն ազգիս մերոյ , որպէս 'ի ճահ է զպատմութիւն ճանաչել ծայրալիւր տեսութեամբ , զի թիւրն և թերատն տեսութիւն՝ յստակ իմացուած ոչ ունին ընծայել : Եւ քանզի ոչ է ամենեցուն առ այդ բաւական լինել , իմաստասիրացն և պանծացեալ հայրենասիրաց լիցի գործ՝ պարզել և դիւրահաս առնել զպատմութիւնս , և ամենայն չափու հասակի զպատշաճագոյնն մատուցանել որո՞՞ւ : Ի բերան տացին մանկանց տղայոց յետ քրիստոսական իմաստիցն՝ առաքինեաց հարցնոցա գործք և առածք , և ըստ աճել տիոցն ճեմեսցեն 'ի ծաղկաքաղս նոցին վիպաց : Վատանեակն ըստ մտացն աշխուժից զուարճասցի և յերգարանս բանաւորս . 'ի զգոնութիւն մատենագրին կամ վարժապետին յանձն լիցի

զգուշութիւն բարոյական իմացուածոց, զի մի յապշոպս աշխուժութեան արշաւակի մըրկեալ մտացն տհասից՝ արտաւազդօրէն խարդաւանիցին յանդունդս անդառնալիս : Օ գօնութեւն վերականգնութեւն հասակն ընթերցցի ուշով զխոհմական գնացս և զտնտեսութիւն առաջնոցն մերոց հայկազանց, և զԱ՝ աղարշակայ, զԱ՝ բգարու, զԱ՝ քտաշխի, զԱ՝ քտաւազդայ իշխանին և զԱ՝ մբատայ, զԱ՝ շոտեանց, ըզԱ՝ յոստանդնի և զՆեթմոյ, այլովքն հանդերձ : Վահանայքն՝ Ստուծոյ և ժողովորդեանն սպասաւորք, ընթերցցին՝ ի տան և յեկեղեցւոյ ըզկեանս վեհագունից արանցն՝ որ յերկինս խառնեալ նստին : Վպրութեց թեւարկուք առաջի աչաց ունիցին ըզԹարգմանիչսն և զուսումնասէր դարս ազգին : Վանանին անգամ, որոց ոչ փոքր մասն է յազգի և յազգասիրութեան, ընթերցցին զվիպասանս գողթնացի երգաբանից, և զՏիգրանուհի և զԱ՝ շխէն, զԱ՝ անդուխտ և զՇ ուշան, զԶուրիկ և զԱ՝ արիամ, զԱ՝ լունէ և զՕ ապել, զՏիկնայս Ա՝ ամիկոնէից, և զՎազրատունեաց դշխոյս, և զկանայս կապելոյ նախարարութեանն :

Ղանաչել, երկրորդ անգամ, զբարի բարի հանգամանս բնակաւոր հանձարոյ ազգին, զի ոչ ինչ այնպէս հզօր է յուղղութիւն զմարդ ածել՝ որպէս օրինակ բարւոյ իւրոյ նմանոյն : Աւեն իսկ հայկական գրոհիս վիճակեալ ոչ սակաւ առաքինութիւնք սեպհականք և սխրալի բարեմասնութիւնք, զարթուցիչք սրտից, զոր աւելորդ համարիմ զյայտնին ամենեցուն և զյիշատակեալն յայլ և այլ նուագս՝ երկրորդել աստէն :

Ղանաչել, երրորդ անգամ, և զբարեացն խառնուած՝ անհրաժարելի գրեալ է յամենայն մեղեաց, և յապաւմամբ նոցին զբարւոյն աճեցուցանել զմասն : Այրշել ի յանդիմանութենէ թերութեանց այնոցիկ է՝ որք ոչն մատչին միամտութեամբ առուղղութիւն . բայց յանձն հայրենասէր

որ յօգուտ ազգին իւրոյ նկրտի՝ այդպիսեաց մեղմեխ խորհրդոց տեղի դրտանել ոչ է վայելուչ . միօրինակ անմտութիւն վարկանի նա թագուցանել զառողջութիւն իւր և զհիւանդութիւն՝ : Այն վերք՝ որք պատանօք շատանան, գիտեմ և ես . այլ եւս զոր պատանք և սպեղանիք առաւել զայրացուցանեն . հո՛ւր, սո՛ւր, խաւան, երկաթ, ածցի մատուցի նոցա . և մի ոք ընդ այս զանգիտիցէ, զի ամենայն վասն օգտի հայրենեաց է . և ուստի՞ բնաւ երկիւղ, եթէ վերաւորելոյ հայաստանի արդարութիւն է անդամահատ և սէրն բժիշկ : Այլ մատիւր դու աներկիւղ, որ արդարութիւն անկ զճարտար գործիդ ի վերս սրտի ազգիս մերոյ, և ի միջոյ երակացն կենդանութեւն՝ հատ կտրեա զօձաձև նախանձն չար, որ զանխլաբար ճարակի ի մարմին . և դու առ նմին, սէր աննախանձ, հեղ ծաւալեա ի նա զանուշարարք քո զապրսամ . արդարութիւն, ի բաց հան ի ներքուստ անտի զորդն ամբարհաւաճութեան, և դու սէր անձնուրաց՝ մոռտ տիրեա անդանօր . դու արդարութիւն, ի բաց թափեա զխղիւայթեալն անձնասիրութիւն և զներտրամադրեալ յամառութիւնն չար, որ զաստուածեղէն միաբանութեանն զօդ անչքեցին ի մեզ, և թերեւս ամենայն աղիտից մերոց նախաճնողք եղեն . և դու սէր խաղաղարար, կակղեա զկարծրութիւն կամաց : Այնդ ի ձէնջ մերձեցուցէ ի տոբիթական աչսն զփոշին արթնութեան, և միւսդ լուսատեսակ իմաստութեամբ փարատեսցէ զմթազգած լուսունսն . մինդ զտարապայման շահասիրութեւն հատցէ զոստոս, և միւսդ զբարերարութեւն փթթեցուցէ ծաղկունս . մինդ զգանդաղկոտ գարշա-

1 « Որ ամաչէ յայտնել զվերս իւր բժշկի՝ ծնանի ի նմա խըզենի, և ամենայն մարմին նորա դառնայ յապականութիւն . իսկ այն որ ոչ ամաչէ՝ բժշկին վերք նորա և դարձեալ դառնայ ի պատերազմն . իսկ որ խիւղն կայ յանձն իւր՝ չիք ինչ հնար բժշկութեան նորա » : ԶԳԺ . է :

պարս մտաց 'ի շաւիղս ծանուցելոյ բարւոյն մտրակեսցէ, և միւսդ զսանձից կալեալ՝ ընդ ուղիղն յառաջեցուցէ : Եւ այլ զի՞ գիտեմ . համօրէն ախտք և տկարութիւնք յայտնեսցին ստուգութեամբ՝ բժշկութե անձկանօք, և դարմանեսցին գթասիրաբար : Եւ իբրեւ այսպիսեօք և այսքանեօք ծանօթութեք հասու լիցուք բարեմասնութեանց մերոց և յաջողեսցուք յուղղութիւն անբարեացն, մի յապաղեսցուք այնուհետեւ և 'ի լրումն կարօտութեանց ինչ մերոց արտաքուստ . զի և այս իսկ ամենեւին արդարութե է՝ օժանդակել յօտարէն ուր առտնին պակասիցէ . մի զամենայն որ օտարին է՝ առ վաղնջուց կարծեաց՝ իբրեւ զանհարազատ և զխորթ ինչ 'ի բաց մերժել, և մի զամենայն որ զարգացելոց ազանց է հնար՝ անխտիր ընդունել . այլ վաճառականի իմաստնոյն մանեւ յայսմ, օգտակարացն և կարեւորացն լինելով 'ի խնդիր, և 'ի նոսին այնուցիկ միայն որ զոճ և զխորժակ ազգին ոչ իւրեւ եղծանիցեն . զի զմիասակարացն բուռն հարկանել՝ արդարեւ մահ է ոգւոյ հայրենեաց, իսկ յօգտակարացն հրաժարել՝ կենաց մերժումն է : Եւ ողէք զսնոտի երեւոյթս և զարտաքին զակնախտիղ հրապուրանս՝ յորս անմիտք պատրին, և հետեողք լերուք գեղեցիկ կարգաց եւրոպացւոց 'ի դաստիարակութիւն, 'ի հնարս յառաջատութեան ազգային ոգւոյ, յընկերութիւնս և 'ի շինուածս կենցաղօգուտս, յանհաւառակ ունկընդրութիւն կարծեաց, յանախանձ ձեռնտուութիւն, 'ի բարենախանձ մրցմունս, և յազգս ազգս գիւտից օգտակարաց և վայելչական դիւրութեանց, որով նոքա զաշխարհ ևս քան զէս 'ի զարդ և 'ի նրբութիւն տանին և զմիտս 'ի կատարելութիւն : Եւ ինչ 'ի մեզ տգեղն է (զի անթերի գեղեցկութիւն ոչ ումեք ընդ արեգակամբ ձրի շնորհեալ է) ճմարիտ գեղով յարդարեսցուք, զգեղեցիկսն մի երկիցուք ընդ պատշաճին արուեստա-

սիրել, զի մի առ գեղեցկագունիւք օտարացն մերքն նուազեսցին, և զտիրապէս չքնաղն զմեր, կամ որոց աւելորդ է նոր երկասիրութիւն, անփոփոխ հանցուք յերեւան : Եւ հայսպէս արարեալ հանէք, ցուցէք, պահեցէք անաղարտ զքնիկ բարութիւնս ձեր, զազգային զանբասիր սովորութիւնս և զկարգս վայելուչս : Եւ զուշացարուք մանաւանդ յայն ինչ՝ որ սեպհական մասն է բաժնի ձերոյ և վիճակ յաւիտենից, 'ի լեզուդ ասեմ հայկական :

Պանծայք դուք ընդ հայրենասիրութիւն ձեր . նորոգեցէք ապա զիշատակս նախնեաց, նկարեցէք զպատկերս նոցա, զարթուցէք զբամբիւս Պողոթան, զերգս Տայոց և Կորդուաց, զնուագս Լրտազու :

Հայրենասէրք իցէք ազնիւք դուք . հապա քարտ և վրձին 'ի ձեռին սլացարուք անդր, և ձգեսցին հետադուրութիւնք ձեր յերկնաձեմ դագութանցն Լրարատայ մինչև յանդնդախոր վիհս նորին . տեսէք քանի՞ն անդանօր պաղատին առ ձեզ սիւնք աշնուականք, կամարք գրկատարածք, անդաստակք երերունք, հայել միանգամ և ողորմել 'ի վաստակս հարց ձերոց՝ մինչ դեռ ևս 'ի սպառ հողոյ հաւասարեալք ոչ իցեն :

Հայրենասէրք իցէք . փութացարուք զազնուագոյն յիշատակարանս հայրենեաց թափել ազատել յաղկաղկ ցեցոյ անտի՝ որ գողողիս բանայ ընդ թանձրութիւն հրաշալի մատենիցն, մինչ դուք հեղգք քան զնա զաւուրս ձեր մաշէք : Եւ տգիտութենէ անտի և 'ի կոյր նախանձուէ, որ զաշխարհալոյս ջահսն ընդ գրուանօք ծածկեն որմոց և զանխուղ դարանից, և անխիղճ իմն մտաւոր սպանութիւն 'ի գետ և 'ի հուր ամանան զնոսա : Եւ որ զայդ տեսանես և գիտես և անփոյթ կաս, զաւակ հայկայ, իցեն բնաւ դու հայրենասէր . Զանայցեն յօգուտ ազգիդ : Եւցեն հայրենասէր դու, որ զձգրտագոյն կնիք հայրե-

նեացդ ուրացեալ ես յանձնէդ, այսինքն է զսկզբնական քո լեզուն, առանց որոյ ոչ հայ ես և ոչ անհայ: Եւ յիշի որ գիտակի էք և իմաստունք, օգնական լերուք եղբարցդ անգիտաց. լերուք նոցա նոր Երամ, նոր Սեւրովպ, այլ ոմն Սմբատ Բագրատունի, և տուք ի բերանս նոցա զլեզուն հայկայ, զլեզուն Վոյի, զլեզուն Երամայ, զլեզուն ճարտարապետին խօսից նայ:

Եւ յետ այսր ամենայնի, ասիցէ որ, եղև ես կատարեալ հայրենասէր և օգտաբեր ազգին: Տակաւին ոչ զի կայ մնայ գործ մեծագոյն յօգուտ ազգային. այս իսկ է հայրենասէր լինել ոչ առանձինս միայն, այլ ազգովին. զի առաքինութեանս այսմիկ առաւել քան թէ այլում ճահաւոր է հասարակաց լինել, զի մի ունայնասցին վաւտակք մենաւորին: Ի կենդանութիւն ազգի՝ անկ է ընդհանուր ծաւալել զշունչն կենդանարար: Եւ քեզ ասեմ հայրենասէրդ, եթէ իմաստուն իցես, հաղորդ արա իմաստութեան քում և զտգէտն, և տարածես զսէր հայրենեաց. աւագ իցես, էջ առ անաւագսն և ի վեր ամբարձ զնոսա. հզօր իցես, ձեռն տուր անզօրաց. գերածայրել զազգն փափաքիցես, մի առ մի ընդ աստիճանսն ի վեր զնա խաղացո. զքաղց նորա հարկանել կամիցիս, նախ կաթն և հաց ջամբեա, ապա թէ կերակուր հաստատուն: Եւ մի և մի բնաւ առ լքումն ինչ թուիցին ձեզ ասացեալքս, քաւ յինէն, զի ինձ անհաւատութիւն իմն է հայրենեաց սիրոյն մոռացումն, այլ ոչ փոքր ինչ քան զայն և շաղփաղփ և շողմոգ հայրենասիրութիւն ոմանց շաղաւաշուրթն բերանոց, որ բանիւ լոկով և ըղձիւք փափաքանաց համարին ուղղել զամենայն: Եւ մի որ լըբցի, այլ բուռն հարցէ ամենայն որ յօգուտ ազգին որով իւրիք և ձեռնհասն իցէ, որ հանձարով՝ հանձարով, որ իշխանութեամբ՝ իշխանութեամբ, որ յարուեստէ՝ յարուեստէ, որ ընչիւք՝ ընչիւք:

Եւ զինչ մեծ, զինչ սքանչելի քան զայս, զի և այսպիսեօք դուզնաբէիւք վաստակօք ոչ միայն հայրենասէր որ լինիցի օգտակար ազգին, այլ և արժանի հայր հայրենեաց անուանելոյ, հաւասար Տիգրանայ և Տրդատայ, Վրիգորի և Երսիսի: Ո՛հ եթէ հայոյն ամենայն սրտիւ վասն օգտի իւրոյ ջանացեալ էր, քանի՞ երջանիկ էր այսօր տուն թորգոմայ. և եթէ յիշէր զի Ողիւսէս ոմն զանմահութեան պարգևս, Սահանն Եմատունի զթագ Երչակունեաց և Սմբատ զարև իւր ուրացան վասն օգտի հայրենեաց, ոչ գտանէր անշուշտ վատութիւն մեծ քան զձեռնթափն լինել յարդար օժանդակութենէ իւրոց հայրենեաց:

(Եւստիս յառաջիկայ):

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Փոխ Կալու Տարդդ Ճանչիցի:

Եւստիս մէկը օր մը կը մօտենայ մէկուն ու կ'ըսէ. «Ինչիւրք մը ունիմ հրամանոցդ, կ'աղաչեմ որ չէ չըսես», — «Ի՞նչ կը հրամես», կ'ըսէ մէկալը: «Եւ ինչիւրք մը քիչ մը ստակ փոխ տաս ինձի», — «Թողութիւն կ'ընես, պարոն, կ'ըսէ. ես զհրամանքդ ամենեւին չեմ ճանչնար»: Պատասխան կուտայ մէկալը թէ «Ես ալ անոր համար է որ հրամանքէդ կը խնդրեմ. վասն զի զիս ճանչցողներուն մէկն ալ չուզեց ինձի փոխ տալ»: